

# DEFENZÍVNA SPRAVODAJSKÁ ČINNOSŤ SPRAVODAJSKEJ ODBOČKY V KOŠICIACH V MEDZIVOJNOVOM OBDOBÍ

PETER FEDORČÁK

FEDORČÁK, P.: Defensive Intelligence Activity of the Police Intelligence Services in Košice in the Interwar Period. *Vojenská história*, 4, 20, 2016, pp 34-51, Bratislava. The paper is devoted to the activities of police intelligence branch in Košice in the former Czechoslovakia in the interwar period (1918-1939). The research is based mainly on the rich archival fund of the Police Intelligence Service in Košice. The protection of army and military issues of the state represents a limited but significant part of the activities of the Police Intelligence Services. The study is dealing with the theme of the state of scientific research about the intelligence services in interwar Czechoslovakia; the creation of the Police Intelligence Branch in Košice; the cooperation and conflicts of jurisdiction with the other security authorities in the state; the problematic issues and specific cases of espionage of the Czechoslovak army and national defense. Military History. Czechoslovakia. Slovakia. Eastern Slovakia. Košice. History. 20th Century. 1918 – 1938. Army. Police. Central Office of Intelligence Service at Police Headquarters in Prague, branch in Košice. Anti-state activity. Espionage. Intelligence Services.

Spravodajskú službu v Československu vykonávali viaceré štátne úrady, no najväčšia pozornosť sa v historiografii venovala 2. oddeleniu Ministerstva národnej obrany. S písaním o tejto kapitole dejín medzivojnového Československa začal už ich samotný aktér František Moravec. Jeho pútavé pamäte vydané vo viacerých reedíciách napriek zjavnej sebareprezentácii nepostrádajú ani svoju faktografickú hodnotu, a preto sú často citované v prácach venovaných československej spravodajskej službe.<sup>1</sup> Po roku 1989 sa

<sup>1</sup> MORAVEC, František. *Špion, jemuž nevěřili*. Praha : Academia, 2002, 313 s. ISBN 80-200-1006-8. Pamäti boli vydané vo viacerých jazykoch tiež v rokoch 1975, 1977, 1987, 1990, 2002. Z bohatej literatúry o F. Moravcovi a činnosti vojenskej spravodajskej služby pozri práce: KOKOŠKA-MALÍŘ, Jaroslav. Londýnská zpravodajská skupina plk. Moravce v předvečer druhé světové války. In *Historie a vojenství*, 1989, roč. 38, č. 4, s. 68-89. ISSN 0018-2583. KURAL, Václav. Poznámky na okraj pamětí gen. Františka Moravce. In *Historie a vojenství*, 1990, roč. 39, č. 2, s. 128-150. ISSN 0018-2583. TICHÝ, Oldřich. Z pamětí zpravodajce: Poznámky k činnosti 2. oddělení a ke knize gen. Frant. Moravce. In *Historie a vojenství*, 1990, roč. 39, č. 4, s. 119-131. ISSN 0018-2583. KOKOŠKA, Jaroslav – KOKOŠKA, Stanislav. *Spor o agenta A-54: Kapitoly z dějin československé zpravodajské služby*. Praha : Naše vojsko, 1994, 349 s. ISBN 80-206-0437-5. ŠOLC, Jiří. *Ve službách prezidenta: Generál František Moravec ve světle archivních dokumentů*. Praha : Vyšehrad, 1994, 292 s. ISBN 80-7021-115-6. ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica. Cesty k prelomu v úsilí čs. vojenskej spravodajskej služby na domácom území. In *Válečný rok 1944*. Praha : MO ČR 2001, s. 330-347. ISBN 80-7278-077-8. ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica. K osudu Miroslava Bedřicha Švandu (a kapitolám československej vojenskej spravodajskej služby na Slovensku). In BAKOŠ, Vladimír (Ed.). *Spoznal som svetlo a už viac nechcem tmu. Pocta Jozefovi Jablonickému*. Bratislava : Veda, 2005, s. 104-112. ISBN 80-224-0815-8. ŠOLC, Jiří. *Po boku prezidenta. Generál František Moravec a jeho zpravodajská služba ve světle archivních dokumentů*. Praha : Naše vojsko, 2007, 415 s. ISBN 978-80-206-0880-2. ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ,

samozrejme bádanie o tejto téme posunulo výrazne dopredu, no oproti vojnovým rokom je medzivojnové obdobie preferované v menšej miere. Analýza historiografie venovanej vojenskej spravodajskej službe je veľmi cenná nielen z metodologického hľadiska, ale aj kvôli spoločným koreňom či skôr pracovným postupom, organizácii a zásadám, na ktorých stáli všetky bezpečnostné zložky prvej republiky vrátane polície.

V slovenskom prostredí sa problematikou vojenskej spravodajskej služby zaoberal Miloslav Čaplovič.<sup>2</sup> Jeho štúdia napriek obmedzenému rozsahu predstavuje zatiaľ najkomplexnejšie spracovanie problematiky. (Vojenskú) spravodajskú službu v historiografii nachádzame aj v prieniku s inými témami či politickými kauzami. Možno najznámejšou je kauza Vojtecha Tuku v 20. rokoch 20. storočia.<sup>3</sup> Proces s V. Tukom je pre nás vitálnym mostom k policajnej spravodajskej službe, k záležitosti existencie viacerých spravodajských služieb a k ich (ne)spolupráci aj v tejto kauze. Významnú rolu si pri sledovaní V. Tuku (sám) pripísal spravodajský agent bratislavskej polície Imrich Sucký.<sup>4</sup> Monografia predstavuje v slovenskej historiografii vzácny, aj keď krátky náhľad do činnosti policajnej spravodajskej odbočky v Bratislave.

Spracovanie dejín polície a v rámci toho policajnej spravodajskej služby v Česko-slovensku a zvlášť na Slovensku zaostáva za vojenským spravodajstvom. Môžeme sa oprieť o niekoľko syntetizujúcich prác k dejinám polície od Ivana Bohatu,<sup>5</sup> Eduarda Kačíka<sup>6</sup> a autorskej dvojice Pavel Macek a Lubomír Uhlíř.<sup>7</sup> Ich obsahom je organizácia polície a oficiálne vymedzená náplň práce. Dôvodom absencie spracovania spravodajskej služby polície je určite aj rozsah a význam spravodajstva v podaní polície, ktorý sa nemohol porovnávať s vojenským. Viac pozornosti bolo venovanej spravodajskej službe Slovenskej republiky (vojenské spravodajstvo<sup>8</sup> a Ústredňa štátnej bezpečnosti –

---

Zlatica – HOFMAN, Petr (Eds.). *Československá vojenská zahraniční služba v letech 1939–1945*. Praha : ÚSD AV ČR, 2008, 388 s. ISBN 978-80-7285-105-8. BYSTRICKÝ, Valerián. Informácia diplomatov a spravodajskej služby o pripravovanom rozbití SR. In PETRUF, Pavol a kol. *Slovensko a Československo v XX. storočí*. Bratislava : Historický ústav SAV, 2010, s. 113-128. ISBN 978-80-970302-2-3. KREISINGER, Pavel. *Brigádní generál Josef Bartík: zpravodajský důstojník a účastník prvního i druhého československého odboje*. Praha : Ústav pro studium totalitních režimů, 2011, 187 s. ISBN 978-80-87211-55-7. KREISINGER, Pavel. *Rok 1941 v československém vojenském zpravodajství: Personální krize v Moravcově zpravodajské jednotce*. [online]. Ústav pro studium totalitních režimů. [cit. 05. 07. 2016]. Dostupné na internete: <<http://www.ustrcr.cz/data/pdf/publikace/sborniky/rok1941/kreisinger-pavel.pdf>>. Osobitnou témou v dejinách spravodajskej služby je operácia Anthropoid, ktorá má vlastný široký okruh bádateľov.

<sup>2</sup> ČAPLOVIČ, Miloslav. Organizácia a činnosť Československej vojenskej spravodajskej služby v rokoch 1919-1939. In FERENČUHOVÁ, Bohumila a kol. *Slovensko a svet v 20. storočí. Kapitoly k 70. narodeninám PhDr. Valeriána Bystrického, DrSc.* Bratislava : Historický ústav SAV, 2006, s. 80-97. ISBN 80-969614-3-8.

<sup>3</sup> LUKEŠ, Michal. Vojenská zpravodajská služba a pozadí Tukova procesu. In *Historie a vojenství*, 1997, roč. 46, č. 4, s. 33-46. ISSN 0018-2583. HERTEL, Maroš. *Dr. Vojtech Tuka v rokoch 1880-1929: Pokus o politický profil*. (Dizertačná práca). Bratislava : HÚ SAV, 2003, 221 s., FEDORČÁK, Peter. *Proces s Vojtechom Tukom v roku 1929*. (Dizertačná práca). Trnava : FF TU, 2012, 189 s.

<sup>4</sup> MEDVECKÝ, Matej. *Spravodajské eso slovenského štátu: Kauza Imrich Sucký*. Bratislava : ÚPN, 2007, 240 s. ISBN 978-80-969296-7-2.

<sup>5</sup> BOHATA, Ivan. *Místo a úloha policie ve státním aparátu buržoazního Československa v letech 1918–1938*. Praha : Federální ministerstvo vnitra, 1980, 68 s.

<sup>6</sup> KAČÍK, Eduard. *Polícia vo vývoji verejnej správy*. Bratislava : Akadémia Policajného zboru SR, 1996, 141 s. ISBN 80-88751-94-2.

<sup>7</sup> MACEK, Pavel – UHLÍŘ, Lubomír. *Dějiny policie a četnictva II: Československá republika (1918 – 1939)*. Praha : Police history, 1999, 230 s. ISBN 80-902670-0-9.

<sup>8</sup> CHYTKA, Stanislav V. Spravodajská činnosť ružomerskej siete Abwehru v severnom

ÚŠB<sup>9</sup>). Plánovaná centralizácia spravodajských služieb slovenského štátu sa napriek nátlaku Nemecka dlho odkladala,<sup>10</sup> no pokračujúce presadzovanie sa ministerstva vnútra a policajného spravodajstva na úkor ministerstva obrany a jeho vojenského spravodajstva (čo malo svoje vnútropolitické dôvody) nakoniec vyústilo do personálnej kontroly (Otomar Kubala) nad spravodajskými službami na konci vojny. Pre výskum našej problematiky je dôležitá a prínosná skutočnosť, že autori, ktorí sa venovali polícii a ÚŠB, sa aspoň okrajovo zmienili o ich predchodcoch, ktorým v prípade ÚŠB bola bratislavská policajná odbočka spravodajskej ústredne. Československé (presnejšie košické) korene po roku 1938 nachádzame zase vo fungovaní prešovského policajného riaditeľstva.<sup>11</sup>

Približujúc sa ku Košiciam spracovanie problematiky klesá. Gabriel Szeghy<sup>12</sup> doviedol svoju štúdiu po vznik Policajného riaditeľstva v Košiciach, no cenným príspevkom je opis uhorských počiatkov fungovania (mestskej) polície v Košiciach, na ktoré nadviazala československá polícia. Polícia v Košiciach sa objavuje v bibliografických zoznamoch k mestskej správe Košíc z rokov 1848 – 1945,<sup>13</sup> no najbližšie sa k téme bezpečnostných zložiek v Košiciach v medzivojnovom období dostal Vojtech Kárpáty.<sup>14</sup> Svoj príspevok predstavil ako zmapovanie problematiky a prehľad archívnych fondov. Pre našu tému je na škodu, že z toho prakticky vynechal políciu. A preto najhlbší ponor do problematiky napriek svojej krátkosti predstavuje úvodný text inventáru k fondu Policajného riaditeľstva v Košiciach<sup>15</sup> a k fondu spravodajskej odbočky v Košiciach.<sup>16</sup> Je prirodzené, že popri Policajnom riaditeľstve v Košiciach absentuje aj štúdia o miestnej spravodajskej odbočke. O práci spravodajského dôstojníka v Košiciach v 20. rokoch 20. storočia hovorí len prvá kapitola pamäti Františka Fáreka. Pamäti sú napísané pútavým, až literárnym štýlom, no vo svojej podstate korešpondujú s obsahom archívnych spisov odbočky. Preto do istej miery stále platí konštatovanie V. Kárpátého z roku 2011, že „otázku [polície a žandárstva na Slovensku] nespracoval doteraz nikto zo súčasných slovenských

---

pohraničí Slovenska pred napadnutím Poľska. In *Vojenská história*, roč. 15, 2011, č. 2, s. 102-122. ISSN 1335-3314. ŠIMUNIC, Pavol. Počiatky slovenskej vojenskej spravodajskej služby 1939 – 1941. In *Vojenská história*, 2012, roč. 16, č. 2, s. 39-78. ISSN 1335-3314.

<sup>9</sup> MEDVECKÝ, Matej. Vznik Ústredne štátnej bezpečnosti. In *Pamäť národa*, 2006, roč. 3, č. 2, s. 24-35. ISSN 1336-6297. MEDVECKÝ, Matej. Ústredňa štátnej bezpečnosti od jej vzniku po Salzburg. In PEKÁR, Martin – PAVLOVIČ, Richard (Eds.). *Slovensko medzi 14. marcom 1939 a salzburskými rokovaniami. Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov VI*. Prešov : FF PU, 2007, s. 67-76. ISBN 978-80-8068-669-7. BAKA, Igor. *Politický systém a režim Slovenskej republiky v rokoch 1939 – 1940*. Bratislava : Vojenský historický ústav, 2010, s. 231-232. ISBN 978-80-89523-12-2.

<sup>10</sup> BAKA, ref. 9, s. 227-231.

<sup>11</sup> TOKÁROVÁ, Zuzana. „Budeme na stráži proti rozvratným živlom“: K činnosti Policajného riaditeľstva v Prešove a jeho riaditeľa Pavla Macháčka 1942 – 1945. In *Pamäť národa*, 2013, roč. 9, č. 1, s. 3. ISSN 1336-6297.

<sup>12</sup> SZEGHY, Gabriel. Od hlavného mestského kapitána po policajný kapitanát v Košiciach. In *Vojenská história*, 2014, roč. 18, č. 2, s. 21-45. ISSN 1335-3314.

<sup>13</sup> POTEMRA, Michal – KIRST, Jozef. *Mestská správa v Košiciach v rokoch 1848-1945: Tematická bibliografia I*. Košice: ŠVKK, 1984, 414 s. POTEMRA, Michal – KIRST, Jozef. *Mestská správa v Košiciach v rokoch 1848-1945: Tematická bibliografia III*. Košice : ŠVKK, 1984, s. 542-543.

<sup>14</sup> KÁRPÁTY, Vojtech. Armáda, polícia a žandárstvo v Košiciach 1918 – 1945. In ŠUTAJ, Štefan (Ed.). *Košice a dejiny – dejiny Košíc*. Košice : FF UPJŠ, 2011, s. 134-139. ISBN 978-80-7097-910-5.

<sup>15</sup> MVSР, Štátny archív v Košiciach, f. Policajné riaditeľstvo v Košiciach, inventár.

<sup>16</sup> MVSР, Štátny archív v Košiciach, f. Spravodajská ústredňa pri Policajnom riaditeľstve v Prahe, odbočka v Košiciach, inventár.

*historikov a to ani vo forme monografie ani špecializovanej štúdie“.*<sup>17</sup> Za posledné tri roky sa však na Slovensku začalo s organizovaným spracovávaním dejín polície a četníctva. Iniciátorom je Slovenská policajno-historická spoločnosť a menovite historik Jerguš Sivoš. Spoločnosť už od roku 2014 dokázala zorganizovať tri vedecké podujatia a vydať prvý zborník. Na Slovensku sa dobíha vývoj aspoň oproti Českej republike, kde podobná organizácia pripravila už desať sympózií. Pripravuje sa tak pôda pre komplexné a metodické spracovanie dejín polície v medzivojnovom období na Slovensku.

Predmetom predkladanej štúdie je defenzívna činnosť košickej Odbočky spravodajskej ústredne v Prahe, ktorá fungovala pri Policajnom riaditeľstve v Košiciach. V texte priblížime tú časť činnosti, ktorá bola zameraná na ochranu armády a vojenských záležitostí štátu. Výber je určujúci vzhľadom na rozsah aktivít odbočky, pretože opis celej činnosti by výrazne presiahol želaný rozsah štúdie. Z povahy práce spravodajskej služby a z hľadiska rôznosti tém sa štúdia obmedzuje na opis situácie zachytený v archívnych materiáloch odbočky. Kontrolný a doplňujúci výskum v archívnych fondoch dotknutých inštitúcií, poprípade osôb, by z hľadiska spomenutej dôverylosti spravodajských informácií, ktoré je náročné preverovať, pravdepodobne nepriniesol želaný výsledok. To však nevylučuje jeho potrebu. Archívny materiál spravodajskej odbočky, ktorý je v osobitnom, pomerne rozsiahlom (20 bm) archívnom fonde a z ktorého sme pri vypracovaní štúdie vychádzali, predstavuje skôr činnosť polície a optiku jej nazerania na skutočnosť, než skutočnosť samotnú. Z tohto pohľadu má príspevok bližšie k materiálovej štúdii. Dúfame, že napriek tomu obohatí poznanie danej problematiky a pomôže k ďalšiemu výskumu tejto témy.

Medzi priority každej výzvednej činnosti patrí získanie informácií vojenského charakteru. Polícia v Československu, a jej organizačná časť – spravodajská odbočka v Košiciach – síce nezastávali najvýznamnejšiu úlohu vo vedení spravodajskej činnosti, no boli jej dôležitou súčasťou. Pôvodná, rakúsko-uhorská administratíva nikdy nečelila podobnej masívnej spravodajskej činnosti susedných štátov, ako jej nástupkyňa v Československu. Z časového hľadiska stála spravodajská činnosť na začiatku len na armáde, diplomácii a s malou výpomocou na miestnych politických úradoch a četníckych staniach. Rozvíjať sa začala až neskôr, no nie v centralizovanej, ale výrazne decentralizovanej podobe, ktorá odrážala roztrieštenosť československej politickej scény. Politické strany mali záujem ovládať nielen (vlastné) ministerstvá, ale aj ich spravodajskú službu. Situáciu dokresľuje skutočnosť, že defenzívne spravodajstvo vykonávala aj kancelária prezidenta.

Štátna polícia sa na Slovensku po prvej svetovej vojne kreovala najprv pri Ministerstve s plnou mocou pre správu Slovenska, pri ktorom bolo zriadené zvláštne oddelenie pre policajnú službu na čele s policajným prezidentom. Legislatívnym rámcem pre vznik ministerstva bol zákon o mimoriadnych prechodných opatreniach na Slovensku č. 64 Sb. z. a n. zo dňa 10. decembra 1918.<sup>18</sup> Policajné riaditeľstvo v Košiciach začalo svoju činnosť 25. decembra 1920 na základe vyhlášky Ministerstva vnútra č. 646/1920 Sb. z. a n. zo dňa 18. decembra 1920<sup>19</sup> a bolo budované na základe skúsenosti s Policajným riaditeľstvom v Bratislave, ktoré bolo aktívne od 2. augusta 1920. Podkladom bol zákon č. 165 Sb. z. a n. zo dňa 16. marca 1920.<sup>20</sup> Pod územnú právomoc košického riaditeľstva spadali Košická a Podtatranská župa. Bol to predovšetkým legislatívny rámec, pretože napriek oficiálnemu vzniku tzv. veľžúp v roku 1920, v dejinách Československa

<sup>17</sup> KÁRPÁTY, ref. 14, s. 135.

<sup>18</sup> [cit. 15. 07. 2016]. Dostupné na internete: <<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1918/013-1918.pdf>>.

<sup>19</sup> [cit. 15. 07. 2016]. Dostupné na internete: <<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/139-1920.pdf>>.

<sup>20</sup> [cit. 15. 07. 2016]. Dostupné na internete: <<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/139-1920.pdf>>.

existovali v skutočnosti len v rokoch 1923 – 1927. Preto sa po ich zrušení špecifikovala od roku 1930 územná pôsobnosť v rozsahu Vrchného súdu v Košiciach. No ešte podľa pôvodného znenia ministerskej vyhlášky zo záveru roka 1920 do pôsobnosti riaditeľstva patrili len obvody mesta Košice, pretože riaditeľstvo sa stalo pokračovateľom hlavného policajného kapitanátu v Košiciach.<sup>21</sup> Vyhláška popisovala aj činnosť, ktorú malo riaditeľstvo vykonávať.

Ministerstvo vnútra prísne tajným výnosom zo dňa 4. októbra 1923 čí. 20.877 zriadilo Spravodajskú ústredňu pri Policajnom riaditeľstve v Prahe. Mala riadiť všetku obrannú spravodajskú službu štátu na celom jeho území s výnimkou vojenských osôb. Avšak mala tak robiť v stálom styku s vojenskými úradmi. Na základe toho bola od 1. novembra 1923 zriadená Odbočka spravodajskej ústredne Policajného riaditeľstva v Košiciach (oficiálne Spravodajská ústredňa pri Policajnom riaditeľstve v Prahe, odbočka v Košiciach). Predchádzalo tomu prijatie zákona na ochranu republiky č. 50/1923 Sb. z. a n.<sup>22</sup> a vytvorenie spravodajskej služby polície bolo jeho logickým dôsledkom. Spravodajskú činnosť mali v náplni viaceré orgány piatich československých ministerstiev. Ofenzívne zameranie prevažovalo u zložiek Ministerstva národnej obrany a Ministerstva zahraničných vecí, defenzívna zložka bola viac prítomná v orgánoch patriacich pod Ministerstvo vnútra (polícia, četníctvo), financií (finančná stráž) a poľnohospodárstva (pohraničné lesy). Polícia (a spravodajská ústredňa ako jej súčasť) kooperovala so všetkými spomenutými bezpečnostnými orgánmi, no najčastejšie s četníctvom, pričom pre Ministerstvo národnej obrany a Ministerstvo zahraničných vecí vyvíjala doplňujúcu činnosť.

Budovanie bezpečnostného aparátu Československa prechádzalo zložitým vývojom a oproti podobným inštitúciám v Maďarsku a Nemecku tu chýbali potrebné skúsenosti. Posúdiť kvalitu s vylúčením subjektívnych vyjadrení súčasníkov<sup>23</sup> nie je jednoduché, ale nie je to ani cieľom našej práce. Z archívnych materiálov sa však môžeme domnievať, že československá (no rovnako aj maďarská defenzívna služba) nefungovala spoľahlivo. Jedným z dôvodov bola roztrieštenosť narušovaná vzájomnou rivalitou orgánov československého spravodajstva a nezabezpečenie vzájomnej informovanosti na dostatočnej úrovni. Potrebná centralizácia informačnej služby napriek početným jednaniam nebola do zániku Československa v roku 1939 uskutočnená.<sup>24</sup> Istá kooperácia bola dosiahnutá v roku 1936, no nie pre spravodajské potreby, ale z dôvodov mobilizácie a obrany štátnych hraníc. V pohraničí boli z četníctva, finančnej stráže, vojenských jednotiek a polície vytvorené na vojenskom základe a pod velením dôstojníkov armády Stráže obrany štátu.<sup>25</sup> V tom istom roku sa podarilo ukončiť aj nejednotnosť v samotnej polícii v rámci celého Československa, keď bola vyňatá spod právomocí lokálnych politických úradov (aj v nemeckom pohraničí). Slovenska sa to netýkalo, pretože tu bola policajná správa prebudovaná od základov už po vzniku Československa. Organizácia polície na Slovensku po celý čas slúžila ako vzor, podľa ktorého sa mala zreformovať polícia aj v západnej časti republiky.<sup>26</sup> Medzi odbočkami a policajnými úradmi dochádzalo k sporom pre kompetencie, ktoré ministerstvo vnútra plánovalo vyriešiť reorganizáciou spravodajskej ústredne a za tým účelom vypracovalo v roku 1936 návrh prijatý

<sup>21</sup> [cit. 15. 07. 2016]. Dostupné na internete: <<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/139-1920.pdf>>.

<sup>22</sup> [cit. 15. 07. 2016]. Dostupné na internete: <<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1923/023-1923.pdf>>.

<sup>23</sup> MORAVEC, ref. 1, s. 35-37.

<sup>24</sup> Tamže

<sup>25</sup> KRIVÁ, Anna – ČAPLOVIČ, Miloslav. Základné zásady obrannej koncepcie Československa. In HRONSKÝ, Marián – KRIVÁ, Anna – ČAPLOVIČ, Miloslav. *Vojenské dejiny Slovenska IV. (1914-1939)*. Bratislava : Ministerstvo obrany SR, 1996, s. 184. ISBN 80-88842-05-0.

<sup>26</sup> MACEK, ref. 7, s. 34-36.

československou vládou, ktorý už nestihol schváliť parlament. Policajné riaditeľstvo po prenesení svojho sídla do Prešova po Viedenskej arbitráži prevzalo materiál zrušenej spravodajskej ústredne.<sup>27</sup>

Komunikácia s četníctvom, ktoré patrilo tiež pod Ministerstvo vnútra a malo na starosti vnútornú bezpečnosť štátu, bola sťažená faktom, že informácie boli spravodajskej odbočke v Košiciach zasielané prostredníctvom Zemského četníckeho veliteľstva v Bratislave. Aj pri samotnom vyšetrovaní dochádzalo k jeho komplikovaniu pre nezainteresovanosť četníctva do prípadu. S četníctvom bola polícia a spravodajská služba v kontakte najčastejšie. Okrem poriadkovej služby vykonávalo četníctvo aj pátranie prostredníctvom Četníckeho oddelenia na Policajnom riaditeľstve v Prahe, ktoré podliehalo priamo ministerstvu vnútra. V roku 1937 malo 40 príslušníkov a pátracie stanice boli od roku 1928 aj pri niektorých okresných četníckych veliteľstvách.<sup>28</sup> Finančná stráž bola rovnako ako četníctvo organizovaná vojensky a mala na starosti colný dozor. Na obrane štátu sa prakticky spolupodieľala až po vzniku Stráže obrany štátu, aj keď tomu malo byť podľa zákona z roku 1930 skôr. Zákon o Stráži obrany štátu z roku 1936 jej zostavením poveril finančnú stráž, četníctvo, policajnú a obecnú stráž a stráže ostatných príbuzných strážnych služieb. Bola organizovaná podľa vojenského vzoru a mala predovšetkým udržiavať neporušiteľnosť hraníc, ale aj zasahovať proti zločincovi.<sup>29</sup>

Najväčšiu zodpovednosť za spravodajskú službu štátu mala armáda. Ofenzívnemu, defenzívnemu (ochrana pred vyzvedačmi a pred rozkladnými tendenciami v armáde) a taktickému (správy od vojska v poli) spravodajstvu sa venovala II. sekcia zemského vojenského veliteľstva. A aj divízie mali spravodajskú, II. sekcie na štábe, a pluky mali svojho spravodajského dôstojníka.<sup>30</sup> Na Slovensku (v Bratislave a Košiciach) a v Podkarpatskej Rusi od apríla 1919 do októbra 1922 existovala vojenská polícia, ktorej časť agendy prevzali civilné policajné úrady vrátane zadržania vojenských osôb československej armády aj uniformovaných vojakov cudzích armád, a pátrania po zbehoch a vojakoch so zatykačom. Armáda bola povinná pomáhať polícii pri zákrokoch vo vojenských priestoroch.<sup>31</sup> Spravodajská odbočka polície mala povinnosť spolupracovať s armádnymi zložkami, vyšetrovať dezercie a prípady vojenskej zrady.<sup>32</sup>

Spolupráca medzi bezpečnostnými orgánmi sa neriadila podľa direktív alebo usmernení, odlišovala sa podľa okolností a závisela od osobných kontaktov zainteresovaných osôb. Sporadické snahy – výzvy vyšších orgánov na úrovni ministerstiev pre podriadených vyzývajúce na spoluprácu, nemali veľký ani konkrétny účinok. V prípade nami sledovanej spravodajskej odbočky v Košiciach sa vcelku úspešne vyvíjala spolupráca s colnou a pasovou kontrolou, o niečo menej s četníctvom, od ktorého informácie odbočka dostávala okľukou cez ústredné orgány. Korektná kooperácia sa vyvinula so Zemským vojenským veliteľstvom v Košiciach a divíznym súdom v Košiciach. Spolupráca s vojenskými kruhmi sa týkala predovšetkým aktualizácie údajov v zoznamoch dôstojníkov bývalej c.

<sup>27</sup> MVSР, Štátny archív v Košiciach, f. Spravodajská ústredňa pri Policajnom riaditeľstve v Prahe, odbočka v Košiciach, inventár. HARČAR, Anton. *Žil som v Košiciach*. Bratislava : Lúč, 2003, s. 131. ISBN 80-7114-439-8. MVSР, Štátny archív v Košiciach, f. Spravodajská ústredňa pri Policajnom riaditeľstve v Prahe, odbočka v Košiciach, sign. Mat-30-1.

<sup>28</sup> MACEK, ref. 7, s. 52-62.

<sup>29</sup> MACEK, ref. 7, s. 111-114.

<sup>30</sup> MORAVEC, ref. 1, s. 23-27.

<sup>31</sup> MACEK, ref. 7, s. 116.

<sup>32</sup> OLEJNÍK, Milan. *Politické a spoločenské aktivity maďarskej minority v prizme štátnych orgánov a dobovej slovenskej tlače (1918 – 1929)*. Košice 2011, s. 9. ISBN 978-80-89524-04-4. [cit. 15. 07. 2016]. Dostupné na internete: <[http://www.svusav.sk/data/uploads/publikacie/milan\\_kniha.pdf](http://www.svusav.sk/data/uploads/publikacie/milan_kniha.pdf)>.

k. armády, ale aj spolupráce pri zabezpečovaní defenzívnej spravodajskej výpomoci pri vojenských presunoch a manévroch.<sup>33</sup>

Roztrieštenosť bezpečnostných orgánov okrem nižšej efektivity defenzívnej a ofenzívnej spravodajskej činnosti prinášala aj nežiadúcu rivalitu vyúsťujúcu do častých kompetenčných sporov. Tie sa vynárali ako vedľajší efekt pri mnohých prípadoch, kde vyšetrovanie narážalo na kompetenciu iného orgánu resp. požadovaná spolupráca zd'aleka nedosahovala želaný efekt. Na nižšej úrovni, kam priamo nesiahal zápas politických strán, mala rivalita profesijný charakter. Spolupráca polície s četníctvom musela byť prikázaná ministerstvom vnútra. Najsilnejšiu pozíciu v spravodajských službách mala armáda a jej spravodajstvo, čo dávala aj zreteľne najavo. Služby četníctva hlavne v pohraničí sa veľmi cenili pre znalosť miestnych pomerov a pre množstvo lokálnych kontaktov. Okrem toho spravodajstvo tak polície, ako aj armády, využívalo služby personálu iných úradov, ako colnej a lesnej správy alebo pošty.<sup>34</sup>

Spory sa týkali predovšetkým defenzívnej oblasti, keď sa prenášala zodpovednosť z jednej strany na druhú za neschopnosť zastaviť infiltráciu Slovenska agentmi pracujúcimi hlavne pre Maďarsko. Polícia požadovala prísnejšie tresty a skrátený proces za vyzvedačstvo, armáda nepredlžovanie povolení pre cestovanie u dôstojníkov maďarskej armády. Kritika smerovala aj na pohraničné, hlavne colné orgány, a pre vpúšťanie osôb aktívnych v iredentistických spolkoch (hlavne Levente) prichádzajúcich z pohraničia Maďarska.<sup>35</sup>

Zvláštny vzťah sa vyvinul medzi políciou a tlačou – na jednej strane symbióza, na strane druhej kontrola miestami presahujúca do cenzúry. Polícia častokrát dostala podnet pre vyšetrovanie práve novinovým článkom, aj keď sa stávalo, že tvrdenie sa nepotvrdilo. Výzvy na riešenie problémov v spravodajskej oblasti pomohli upriamiť pozornosť na prehliadané nedostatky v bezpečnosti.<sup>36</sup> Tlač v Československu kvôli atraktivnosti témy poukazovala na spôsoby a rozsah maďarskej špionáže na Slovensku. Štátnymi úradmi boli zvyčajne posudzované ako prehnané, nepravdivé a lživé.<sup>37</sup> Tiché využívanie služieb tlače malo význam okrem zdokumentovaného defenzívneho hľadiska aj pre ofenzívne účely krytím spravodajcov ako redaktorov novín a korešpondentov pre účely (vojenského) ofenzívneho spravodajstva. Indiskrétnosť domácej tlače bola dôvodom pre zásah vyšších úradov, aby sa venovala väčšia pozornosť tlačovým prehliadkam v prípade uvádzania informácií vojenského rázu a správ o strategických podnikoch, tiež pri citovaní celých textov zabavených letákov slovenskej iredenty. Bolo zakázané uvádzať výsledky volieb do závodných výborov v zbrojárskych závodoch, informovať o nových stavbách železníc a zbrojárskych závodov, o vojenskom zaradení vojakov-športovcov, o počte odvedených a neodvedených brancov a o továrňach pracujúcich na dodávkach pre zbrojný priemysel. Rovnako aj zemepisný ústav mal zakázané takéto objekty zaznačovať do máp.<sup>38</sup>

<sup>33</sup> MVSР, Štátny archív v Košiciach, f. Spravodajská ústredňa pri Policajnom riaditeľstve v Prahe, odbočka v Košiciach, sign. ZÚS-84-3.

<sup>34</sup> MORAVEC, ref. 1, s. 55.

<sup>35</sup> MVSР, Štátny archív v Košiciach, f. Spravodajská ústredňa pri Policajnom riaditeľstve v Prahe, odbočka v Košiciach, sign. ZÚS-6-12.

<sup>36</sup> MVSР, Štátny archív v Košiciach, f. Spravodajská ústredňa pri Policajnom riaditeľstve v Prahe, odbočka v Košiciach, sign. ZÚS-71-2, 6.

<sup>37</sup> MVSР, Štátny archív v Košiciach, f. Spravodajská ústredňa pri Policajnom riaditeľstve v Prahe, odbočka v Košiciach, sign. ZÚS-27-5.

<sup>38</sup> MVSР, Štátny archív v Košiciach, f. Spravodajská ústredňa pri Policajnom riaditeľstve v Prahe, odbočka v Košiciach, sign. ZÚS-10-1.

Tlač autonomistických strán, národnostných menšín, komunistov a iných radikálnych politických skupín bola kontrolovaná z obáv pred šírením protištátnych myšlienok, aj ako nástroj spravodajstva uskutočňovaného napríklad cez inzerciu. Inzercia v novinách sa využívala na vysielanie dohodnutých signálov alebo na šifrovanie správ v rámci krajiny aj do zahraničia. Iný spôsob popisuje prípad z roku 1930, keď sa konalo letecké cvičenie na Morave. Niektoré nemecké noviny požiadali dopisovateľov, aby im zaslali údaje o lietadlách. Následne ich však neuverejnili, ale poskytli ich maďarskému vyslanectvu v Prahe pre potreby maďarskej spravodajskej služby.<sup>39</sup> Mimo toho mala košická polícia informácie o vytvorení nového fotografického oddelenia u svojho policajno-spravodajského oponenta v Miškovci, ktoré školilo agentov a vysielalo ich do Tatranskej Lomnice a na iné miesta na Slovensku, aby od fotili strategické a dopravné zariadenia. Snímky mali potom odoslať do Maďarska cez Poľsko.<sup>40</sup>

Najväčší tlak minimálne do začiatku 30. rokov vyvíjalo proti Československu Maďarsko. Aj v Maďarsku bola spravodajská služba do veľkej miery decentralizovaná a okrem úradov sa na nej podieľali na takmer dobrovoľníckej báze aj viaceré iredentistické spolky. Vo všeobecnosti sa Maďarsko prostredníctvom svojich spravodajských služieb snažilo dosiahnuť súčasne viacero cieľov. Informácie, ktoré sa maďarská spravodajská služba snažila získať, mali rôzny charakter a vychádzajúc z poznatkov z archívu košickej spravodajskej odbočky, týkali sa organizácie a rozmiestnenia vojenských posádok, početného stavu armády a zálohy, spôsobu prevedenia mobilizácie, aktuálneho počtu brancov, výzbroje, vojenských pevností a zbrojárskeho priemyslu. Pre obranu štátu bolo takisto nutné zabrániť prenikaniu informácií o bezpečnostných orgánoch, teda o organizácii polície, četníctva, vojenského spravodajstva, pohraničnej pasovej a colnej správy. Za tým nasledovali údaje o politikoch, nálade obyvateľstva, úradníkoch a osobách na dôležitých postoch, významných priemyselných podnikoch a škandalózne informácie z afér protimaďarského alebo protislovenského charakteru s cenným propagandistickým využitím. Z mnohých zdrojov, hlavne od zbehov alebo zadržaných agentov maďarskej spravodajskej služby, ale aj od pohraničnej stráže a lojálnych osôb prichádzajúcich z ciest do Maďarska, sa mohli československé orgány presvedčiť o dobre riadenej a organizovanej špionáži, vďaka ktorej maďarská strana disponovala kvalitnými informáciami o situácii za československými hranicami.<sup>41</sup>

Spravodajská služba všeobecne bola zameraná v prvom rade na informácie vojenského charakteru, ofenzívna na ich získanie a defenzívna na ich ochranu. Kým ofenzívne spravodajstvo bolo vecou predovšetkým armády, obranné úkoly mala na starosti polícia a osobitne jej spravodajská ústredňa. Pre spomínané kompetenčné spory a nevyjasnenú štruktúru spravodajstva v Československu polícia chránila vojenské informácie zvonku, mimo armádu. Tvorila pomocný orgán, ktorý mal odhaľovať špionáž v samotnej armáde. Pri riešení niektorých prípadov bola pozvaná, aby viedla vyšetrovanie ako nestranný orgán.<sup>42</sup> Širšie právomoci využívala pri sledovaní cudzích armádnych príslušníkov prichádzajúcich do Československa a tiež voči príslušníkom armády mimo ich službu. Polícia tiež strážila informácie pred vynášaním, či už prostredníctvom tlače alebo pozorovaním vojenských manévrov, transportov, mobilizácie a nástupu na brannú službu.

<sup>39</sup> MVSР, Štátny archív v Košiciach, f. Spravodajská ústredňa pri Policajnom riaditeľstve v Prahe, odbočka v Košiciach, sign. ZÚS-6-29.

<sup>40</sup> MVSР, Štátny archív v Košiciach, f. Spravodajská ústredňa pri Policajnom riaditeľstve v Prahe, odbočka v Košiciach, sign. M-63-98, ZÚS-6-18.

<sup>41</sup> MVSР, Štátny archív v Košiciach, f. Spravodajská ústredňa pri Policajnom riaditeľstve v Prahe, odbočka v Košiciach, sign. ZÚS-27-8.

<sup>42</sup> MVSР, Štátny archív v Košiciach, f. Spravodajská ústredňa pri Policajnom riaditeľstve v Prahe, odbočka v Košiciach, sign. ZÚS-71-2, 6.

Polícia pritom vyžadovala spoluprácu od miestnych četníckych staníc a od novinárov, aby nezverejňovali informácie týkajúce sa armády. Príkladom spolupráce môže byť rok 1935, v ktorom spravodajská ústredňa košickej polície vyzvala policajné komisariáty a četnícke stanice na zvýšenú opatrnosť počas nástupu brancov na službu. Späť dostala hlásenie z Čopu, ktoré sa týkalo spomínaného nástupu nováčikov na brannú službu a ich prevozu. Súčasťou sledovania bola nálada brancov, ktorá bola vyhodnotená ako optimistická, dokonca aj medzi maďarskými brancami. Pozornosť však mali tieto úrady upriamiť na sledovanie odvodov. Preto boli počas toho pozorne sledovaní miestni maďarskí úradníci aj cudzinci.<sup>43</sup> Priamemu pozorovaniu pri nástupe nováčikov na brannú službu bolo potrebné zabrániť hlavne na miestach ich koncentrácie, teda na železničných staniciach.<sup>44</sup>

So všeobecnou brannou povinnosťou súvisel citlivý národnostný problém. Štátne úrady ani armáda nemali voči príslušníkov týchto menších veľkú dôveru. Pri reštrukturalizácii armády po 1. svetovej vojne nespĺnilo kritérium politickej a jazykovej spôsobilosti približne 60 % dôstojníkov bývalej c. k. armády. Pri vytváraní nového dôstojníckeho zboru boli preferovaní Česi, a Slováci mali len miernu početnú prevahu oproti iným menšinám. Odzrkadľovalo to aj národnostné zloženie poslucháčov Vojenskej akadémie v Hraniciach, kde v období rokov 1922 – 1930 bolo zo Slovenska 74 Slovákov, 36 Nemcov a len 4 Maďari.<sup>45</sup> V československom parlamente prebiehala do roku 1920, keď bol prijatý branný zákon, diskusia, či a do akej miery sa má povinná vojenská služba vzťahovať aj na menšiny.<sup>46</sup> Kvôli menšinám sa zaviedol aj exteritoriálny spôsob doplňovania vojskových telies – nástup záloh a mobilita plukov. Posádky na Slovensku mali mať najmenej podiel Čechov a Slovákov, v skutočnosti dosahovali podiel na úrovni 70 %, zvyšok tvorili Nemci. Maďari mohli vykonávať vojenskú službu len v českých krajinách.<sup>47</sup>

Osobitnú kapitolu tvorila protištátna aktivita komunistov, miestami sprevádzaná aj vojenskou špionážou. S touto aktivitou bola previazaná sovietska špionáž, no rozsahom a intenzitou nedosahovala také rozmery ako maďarská a nemecká špionáž. Komunisti sa agitáciou za pacifizmus snažili oslabovať armádu, napríklad distribúciou časopisu *Voják* (Der Soldat, Katona). Vojakom bola preto zakázaná účasť v protištátnych stranách a spolkoch. V jednom zdokumentovanom prípade sa komunisti okrem agitácie pokúsili aj o krádež vojenského materiálu. Polícia v Košiciach odhalila v marci 1923 pokus komunistov vylúpiť sklad zbraní, obsadiť verejné budovy a kasárne v Levoči.<sup>48</sup> Napriek tomu bola do roku 1930 ich činnosť na okraji záujmu československého spravodajstva, aj pre zamestnanosť Sovietskeho zväzu. vnútroštátnymi problémami, čo znamenalo slabšiu podporu pre Komunistickú stranu Československa (KSČ). V armáde sa však presadili protipatrenia voči agitácii komunistov. Každý nováčik bol pred vstupom do armády preverený políciou, či nie je členom komunistickej strany alebo jej sympatizantom. Na

<sup>43</sup> MVSР, Štátny archív v Košiciach, f. Spravodajská ústredňa pri Policajnom riaditeľstve v Prahe, odbočka v Košiciach, sign. Mat-24-2.

<sup>44</sup> MVSР, Štátny archív v Košiciach, f. Spravodajská ústredňa pri Policajnom riaditeľstve v Prahe, odbočka v Košiciach, sign. Mat-24-2.

<sup>45</sup> ČAPLOVIČ, Miloslav. Unifikácia čs. armády a jej výsledky na Slovensku. In HRONSKÝ, Marián – KRIVÁ, Anna – ČAPLOVIČ, Miloslav. *Vojenské dejiny Slovenska IV. (1914-1939)*. Bratislava: Ministerstvo obrany SR, 1996, s. 148. ISBN 80-88842-05-0. KRIVÁ, Anna. Slováci v dôstojníckom zbore čs. armády. In HRONSKÝ, Marián – KRIVÁ, Anna – ČAPLOVIČ, Miloslav. *Vojenské dejiny Slovenska IV. (1914-1939)*. Bratislava: Ministerstvo obrany SR, 1996, s. 150. ISBN 80-88842-05-0.

<sup>46</sup> ČAPLOVIČ, ref. 45, s. 141.

<sup>47</sup> Tamže, s. 146.

<sup>48</sup> ČAPLOVIČ, Miloslav. *Branné organizácie v Československu 1918-1939*. Bratislava: Ministerstvo obrany SR, 2001, s. 26-27. ISBN 80-88842-51-4.

základe toho neboli pridelení k niektorým útvarom ako leteectvo, delostrelectvo, spojovacie vojsko, neboli povyšovaní a boli navyše pod stálym dozorom.<sup>49</sup> Košická spravodajská odbočka bola v roku 1931 upozornená na zvýšenú komunistickú aktivitu v továrňach a podnikoch. Dôvodom bola skutočnosť, že KSČ od svojich členov požadovala získanie plánov, na základe ktorých by sa mohli stavať továrne v Rusku.<sup>50</sup> Prípád komunistu Jozefa Mičudíka, ktorý sa týkal vynášania informácií a patentov zo zbrojárskych podnikov a v ktorom bol zainteresovaný aj spravodajský agent Imrich Sucký, dopĺňa obraz o tejto aktivite komunistov.<sup>51</sup> Armáda ponechávala na polícii kontrolu strategických podnikov, predovšetkým zbrojárskych. Keďže táto vec nebola osobitne riešená na vládnej úrovni, problém ostal v nezmenenom stave, čo znamenalo, že ochranu zabezpečovali predovšetkým samotné podniky.<sup>52</sup> Sprísnenie v ochrane armády, jej budov a tiež dôležitých podnikov priniesol zákon č. 131/1936 z 30. apríla, ktorý stanovoval hraničné ochranné pásmo 25 – 30 km, kde stavebná činnosť musela byť vojensky úradne schválená a tiež zamestnanci v podnikoch dôležitých pre obranu štátu mali byť preskúmaní z hľadiska ich štatnej spoľahlivosti.<sup>53</sup>

Pomerne často sa košická polícia a jej spravodajská odbočka stretávali s ponukou špionáže, z obavy pred agentmi – provokatérmi po preverení tieto návrhy končili zvyčajne odložené ad acta. V jednom prípade, ktorý sa týkal aj generála Radola Gajdu,<sup>54</sup> veliteľa divízie v Košiciach, sa v roku 1924 na polícii ohlásil istý agent „na voľnej nohe“, ktorý predtým pôsobil v službách maďarskej spravodajskej služby. Podľa vlastného udania sa snažil nájsť prácu u košických komunistov. Tí mu mali ponúknuť peniaze za zastrelenie R. Gajdu. Komunisti vybrali kaviareň Slávia, pretože tam sa mal odohrať incident medzi generálom a čašníkom – komunistom, ktorého kvôli tomu následne prepustili. Polícia preverovala pravdivosť udania, no o výsledku nie je v spisoch odbočky už žiadna zmienka.<sup>55</sup>

Defenzívna činnosť začínala elimináciou vstupu podozrivých osôb do Československa. Pri kontrole vstupu a evidovaní víz tvorila polícia pomocný, ale dôležitý orgán. Zostavovanie zoznamov neprijateľných osôb pre udelenie víz si vyžadovalo spoluprácu medzi ministerstvom zahraničných vecí, ministerstvom spravodlivosti, československým veľvyslanectvom v Budapešti a Ministerstvom s plnou mocou pre správu Slovenska, ktorá bola dohodnutá až v roku 1925. Týkala sa zavedenia lístkovej evidencie na budapeštianskom veľvyslanectve. Podľa závažnosti boli vytvorené viaceré skupiny osôb – potenciálnych žiadateľov o víza. Na prvom mieste boli významné a podozrivé osoby, v druhej skupine boli kňazi od hodnosti dekana vyššie, ktorým mali byť dovolené len čisto súkromné dôvody pre vstup do Československa, v tretej skupine boli členovia reholí. Udelenia víza malo veľvyslanectvo nahlásiť miestnym úradom v Československu, aby bol ich pohyb po krajine monitorovaný.<sup>56</sup>

<sup>49</sup> MORAVEC, ref. 1, s. 46-54.

<sup>50</sup> MVSР, Štátny archív v Košiciach, f. Spravodajská ústredňa pri Policajnom riaditeľstve v Prahe, odbočka v Košiciach, sign. ZÚS-72-1.

<sup>51</sup> MEDVECKÝ, ref. 4, s. 18-19.

<sup>52</sup> MVSР, Štátny archív v Košiciach, f. Spravodajská ústredňa pri Policajnom riaditeľstve v Prahe, odbočka v Košiciach, sign. ZÚS-72-1.

<sup>53</sup> KRIVÁ, ref. 25, s. 183.

<sup>54</sup> STEHLÍK, Eduard. *Srdce armády. Generální štáb 1919 – 2009*. Praha : Ministerstvo obrany ČR, 2009, s. 17. ISBN 978-80-7278-515-5.

<sup>55</sup> MVSР, Štátny archív v Košiciach, f. Spravodajská ústredňa pri Policajnom riaditeľstve v Prahe, odbočka v Košiciach, sign. ZÚS-69-5.

<sup>56</sup> MVSР, Štátny archív v Košiciach, f. Spravodajská ústredňa pri Policajnom riaditeľstve v Prahe, odbočka v Košiciach, sign. ZÚS-9-2.

V neskoršom období sa stretávame s výzvami zo strany Krajinského úradu ostatným štátnym úradom vrátane košickej spravodajskej odbočky, v ktorých úrad žiadal o vypracovanie zoznamov osôb, ktorým sa nemá povoliť vstup do Československa. Ústredná databáza totiž neexistovala. Popri tom je možné pozorovať presun dôležitosti, aký štátne orgány a polícia spočiatku prisudzovali aristokracii a kléru, na významných členov iredentistických spolkov a dôstojníkov. Týmto skupinám sa víza nemali vydávať. Vypracovať podrobné zoznamy týchto osôb bolo úlohou polície. Vyžadovala sa detailnosť, aby sa zabránilo zámenám identít. K týmto omylom dochádzalo veľmi často z dvoch hlavných dôvodov: kvôli chybnému prepisu mena a kvôli nesprávnej identifikácii osôb v spisoch.<sup>57</sup> Podľa nariadenia z roku 1929 nesmeli byť na Slovensko vpustené výpravy maďarských vysokoškolských spolkov, Maďarského karpatského spolku, skautov, Levente, Krajinského obranného spolku (MOVE), spolku Orol ani iných podobných maďarských organizácií. V prípade zájazdov iných spolkov musel byť predložený presný program a každá takáto výprava mala byť nahlásená Krajinskému úradu.<sup>58</sup>

V čase hospodárskej krízy boli v roku 1931 prijaté protiopatrenia voči očakávanému prílevu prepustených vojakov a dôstojníkov z maďarskej armády, od ktorých sa očakávalo, že budú v Československu hľadať prácu. Mali byť sledovaní a vypočúvaní spravodajským dôstojníkom, ako keby šlo o vojenských zbehov. Pobyt im však mal byť odopretý, rovnako ako aj práca, a to z dôvodu veľkej nezamestnanosti v Československu a nebezpečenstva špionáže.<sup>59</sup>

Zodpovednosť za vpustenie protištátnych spolkov do istej miery ležala aj na pohraničnej pasovej kontrole, ktorá sa v prípade vedomosti o protištátnej činnosti dotýčaných osôb nemala riadiť platnosťou víza.<sup>60</sup> Týmto staniciam sa odporúčalo, aby si zostavili zoznam cvičiteľov Levente alebo významnejších členov iných podobných spolkov z maďarského pohraničia. Následne mali tieto zoznamy poskytnúť aj veľvyslanectvu v Budapešti kvôli udeľovaniu víz.<sup>61</sup>

Po rozpade monarchie hranice rozdelili rodiny a narušili príbuzenské zväzky. Nie malá časť cestujúcich do Československa uvádzala práve návštevu príbuzných ako hlavný dôvod. To znamenalo komplikáciu pre defenzívnu službu kvôli možnej (aj dokázanej špionáži) a šíreniu propagandy počas týchto návštev. Príbuzenské zväzky boli nielen vhodnou zámienkou pre cestovanie do ČSR, ale aj pre získavanie informácií a nových informátorov.<sup>62</sup> Aj keď sa československé bezpečnostné orgány snažili zredukovať vydávanie povolení na víza na minimum, záujem v podobe žiadostí o víza bol aj tak veľký. Zemské vojenské veliteľstvo v Košiciach viackrát vyzvalo políciu a četnícke stanice, aby ho vždy informovali o pohybe a správaní maďarských dôstojníkov, ktorí víza dostali, a rovnako o ich aktivite počas poslednej návštevy. V súvislosti s návštevami maďarských dôstojníkov u svojich príbuzných na Slovensku dochádzalo aj ku kontroverziám. Vojenské úrady vyčítali civilným úradom (Krajinský úrad, veľvyslanectvo v Budapešti), že pre tieto osoby vydávali povolenie (a následne ho aj predlžovali) napriek ich negatívnemu

<sup>57</sup> MVSР, Štátny archív v Košiciach, f. Spravodajská ústredňa pri Policajnom riaditeľstve v Prahe, odbočka v Košiciach, sign. ZÚS-9-2.

<sup>58</sup> Tamže

<sup>59</sup> MVSР, Štátny archív v Košiciach, f. Spravodajská ústredňa pri Policajnom riaditeľstve v Prahe, odbočka v Košiciach, sign. ZÚS-6-15.

<sup>60</sup> MVSР, Štátny archív v Košiciach, f. Spravodajská ústredňa pri Policajnom riaditeľstve v Prahe, odbočka v Košiciach, sign. ZÚS-9-2.

<sup>61</sup> Tamže

<sup>62</sup> MVSР, Štátny archív v Košiciach, f. Spravodajská ústredňa pri Policajnom riaditeľstve v Prahe, odbočka v Košiciach, sign. ZÚS-6-53, ZÚS-27-8.

stanovisku. Podľa správy náčelníka štábu 1. horskej brigády v Ružomberku, majora Františka Hájka<sup>63</sup> z roku 1929, išlo pravdepodobne o vyzvedačov, ktorí sa snažili presvedčiť aj vojakov československej armády na spoluprácu alebo na zbehnutie do Maďarska.<sup>64</sup> Napriek tomu civilné úrady a ani polícia nepokladali túto hrozbu za akútnu.

Do akej miery bola defenzívna spravodajská služba úspešná, sa môžeme domnievať z viacerých prameňov, ktoré odhaľujú kvalitu informácií získaných maďarskou spravodajskou službou od zadržaných spravodajcov, resp. vďaka československej špionáži. O veľkom rozsahu a širokej sieti maďarskej spravodajskej služby v Československu sa vo svojej autobiografii zmienil aj František Moravec, popredná osobnosť československej vojenskej spravodajskej služby. Jeho vyjadrenia je však potrebné brať s rezervou. Veľkú časť maďarskej špionáže proti československej armáde sa podarilo odhaliť v roku 1936 vďaka zachyteniu korešpondencie maďarského vojenského attaché v Prahe určenej maďarským agentom v Československu. Na základe toho objavili šesť tajných vysielaciek a tri mobilizačné vysielacky (jedna bola u štátneho úradníka v Košiciach), ktoré mali byť spustené v čase mobilizácie. Vďaka tomu bolo zatknutých približne 253 agentov rôznej dôležitosti a ďalší boli využití pre spoluprácu s československou spravodajskou službou. Mobilizační agenti boli zatknutí počas septembrovej mobilizácie vojska v roku 1938.<sup>65</sup>

Spôsob získavania informácií vojenského charakteru odкрýva aj kauza Goldmann a spol., kde sa podplácaním a tiež infiltráciou konfidentov snažil agent tieto informácie získať. Podľa informácií úradov mal maďarský agent Pavol Goldmann v roku 1929 za peniaze od maďarského ministerstva honvédov získavať informácie o vojenských záležitostiach štátu. Podľa správy Spravodajskej ústredne v Prahe mal vytvorenú sieť informátorov vo viacerých mestách na Slovensku, okrem iných aj v Košiciach. Na získanie informácií vojenskej povahy využil gamblerstvo istého vojaka v Trnave a za informácie za neho splácal dlhy. Okrem toho mal tento agent zabezpečiť pašovaný dovoz strojov z Poľska na falšovanie československých bankoviek. Ďalej kvôli získaniu železničných plánov dosadil na úrady v Malackách a Kútoch za sluhu svojho spolupracovníka. Do jeho činnosti patrila aj provokačná propaganda, keď sa mal postarať o to, aby boli v Bratislave vytlačené a potom rozšírené letáky o „maďarských zverstvách“. To by potom maďarskej strane slúžilo ako dôkaz pre Spoločnosť národov, že v Československu sa rozširuje klamlivá protimaďarská propaganda. V súvislosti s touto kauzou sa do podozrenia dostal aj šermiarsky spolok v Košiciach, ktorý mal vykonávať špionážnu činnosť v prospech maďarského spravodajstva.<sup>66</sup>

Vojenskú špionáž vykonávali aj niektorí osobitní pridelení maďarského vyslanectva v Prahe, ktorí neboli vedení v oficiálnom zozname vyslanectva. Zbierali informácie na Slovensku a podľa zistení sa venovali aj vybudovaniu siete agentov-rezidentov na východnom Slovensku.<sup>67</sup> Na dosadenie špiónov do československej armády a spravodajstva používalo maďarské spravodajstvo pomerne často ako agentov-provokatérov fingovaných zbehov maďarskej armády, ktorí v Československu požiadali o udelenie azylu a neskôr sa ponúkli československej spravodajskej službe za agentov. Podľa

<sup>63</sup> LÁNÍK, Jaroslav (Ed.). *Vojenské osobnosti československého odboje 1939 – 1945*. Praha : Ministerstvo obrany ČR, 2005, s. 86. ISBN 80-7278-233-9. STEHLÍK, ref. 54, s. 20.

<sup>64</sup> MVSР, Štátny archív v Košiciach, f. Spravodajská ústredňa pri Policajnom riaditeľstve v Prahe, odbočka v Košiciach, sign. ZÚS-9-4, ZÚS-6-12.

<sup>65</sup> MORAVEC, ref. 1, s. 121-132.

<sup>66</sup> MVSР, Štátny archív v Košiciach, f. Spravodajská ústredňa pri Policajnom riaditeľstve v Prahe, odbočka v Košiciach, sign. ZÚS-6-4.

<sup>67</sup> MVSР, Štátny archív v Košiciach, f. Spravodajská ústredňa pri Policajnom riaditeľstve v Prahe, odbočka v Košiciach, sign. ZÚS-6-29.

správy istého agenta pracujúceho pre československé vojenské defenzívne spravodajstvo v jednom prípade získala v krajine azyl dvojica maďarských agentov. Jeden u nich sa usadil pri hraniciach a druhý sa vrátil do Maďarska. Tam ho vo fingovanom procese potrestali, aby sa druhý agent stál dôveryhodnejším pre československé bezpečnostné orgány. Potom na základe poverenia vstúpil do služieb 11. pešej divízie v Košiciach, odkiaľ cez dohovorenú spojku vynášal materiál. Mal na starosti aj kontrolu menej spoľahlivých, tzv. brigádnych a colných maďarských agentov.<sup>68</sup>

Vydanie zatykaču ako spôsobu krytia agentov potvrdzujú viaceré správy. Na tento postup, ktorý používala aj poľská spravodajská služba, upozorňoval v roku 1932 Krajinský úrad. V prípade, že sa agenti nevrátili do istého času z Československa, bol na nich vydaný zatykač. Krajinský úrad zároveň zakázal četníckym staniciam vydávať zadržané osoby poľskej strane napriek tomu, že Poliaci poukazovali na spôsobené prieťahy v súdnom procese.<sup>69</sup> Menej šikovných maďarských agentov odhaľovali aj nižšie orgány na okresnej úrovni, a to podľa prehnaného správania, keď po príchode na Slovensko kritizovali pomery v Maďarsku. Po ich žiadosti, aby boli nasmerovaní na francúzsky zastupiteľský úrad s úmyslom vstúpiť do cudzineckej légie, sa snažili nakoniec ponúknuť svoje služby československému spravodajstvu.<sup>70</sup>

Metódy používané pri získavaní nových konfidentov svedčili o veľkej opatrnosti a zároveň o dobrej znalosti trestného práva nepriateľského štátu. Vojenský súdno-znalecký posudok (v prípade Molnár a spol.) o maďarskej vojenskej špionáži na východnom Slovensku konštatoval jej veľký rozsah. Najímanie bolo prevádzané bez svedkov a novému agentovi boli z viacerých dôvodov zverené najprv len nedôležité informácie. Pre prvé úlohy musel novozískaný agent cestovať do Maďarska, aby boli pripadne vyzradení len tí, ktorí sú z Maďarska a podliehajú maďarským zákonom. Prevedenie cez hranice mala urobiť osoba nezapojená do špionážnej siete, aby po zadržení mohli byť súdení len za ilegálny prechod cez hranice. Tento spôsob bol označený za typický pre maďarskú prax najímania agentov.<sup>71</sup> Pre vyzvedačstvo boli využívaní aj pašeráci, ktorí po zadržení maďarskou políciou výmenou za beztrestnosť boli zaviazaní k spolupráci s maďarskou spravodajskou službou. Väčšinou šlo o osoby z pohraničia, ktoré mohli vyzradiť len obsadenie a polohu pohraničných úradov. Československé úrady predpokladali, že sú tieto informácie maďarskému spravodajstvu už dobre známe. Bola však potrebná priebežná aktualizácia týchto údajov. Služby pašerákov sa dali využiť aj pri presune osôb a dôležitého materiálu cez hranice.<sup>72</sup>

Pohraničné orgány (pohraniční četníci, finanční strážnici a colníci), tvoriace prvú prekážku pri útoku na Slovensko, boli predmetom špionáže ich maďarských kolegov, ktorí mali zistiť všetky podrobnosti, ideálne kompromitujúce, ktoré by mohli byť použité na vydieranie.<sup>73</sup> Ak pri monitoringu vojenských cvičení maďarskej armády pri hraniciach

<sup>68</sup> MVSР, Štátny archív v Košiciach, f. Spravodajská ústredňa pri Policajnom riaditeľstve v Prahe, odbočka v Košiciach, sign. ZÚS-6-4.

<sup>69</sup> MVSР, Štátny archív v Košiciach, f. Spravodajská ústredňa pri Policajnom riaditeľstve v Prahe, odbočka v Košiciach, sign. ZÚS-6-39.

<sup>70</sup> MVSР, Štátny archív v Košiciach, f. Spravodajská ústredňa pri Policajnom riaditeľstve v Prahe, odbočka v Košiciach, sign. ZÚS-6-53.

<sup>71</sup> MVSР, Štátny archív v Košiciach, f. Spravodajská ústredňa pri Policajnom riaditeľstve v Prahe, odbočka v Košiciach, sign. M-63-45.

<sup>72</sup> MVSР, Štátny archív v Košiciach, f. Spravodajská ústredňa pri Policajnom riaditeľstve v Prahe, odbočka v Košiciach, sign. M-63-69.

<sup>73</sup> MVSР, Štátny archív v Košiciach, f. Spravodajská ústredňa pri Policajnom riaditeľstve v Prahe, odbočka v Košiciach, sign. ZÚS-6-15.

s Československom polícia spozorovala aj rekognoskáciu československého pohraničia maďarskými dôstojníkmi, ktorá niekedy vojenským cvičeniam predchádzala, okamžite to vyvolalo obavy, či namiesto manévrov maďarskej armády nedôjde k vojenskému útoku proti Československu.<sup>74</sup>

Na výrobu falošných dokladov a tiež získanie informácií o organizácii armády využívala maďarská špionáž údaje z vojenských knížiek, ktoré zabezpečovala pohraničná stráž od vojakov československej armády pre prechode hranicami. Vojaci preto dostali zákaz s platnosťou od roku 1936 tieto knížky komukoľvek ukazovať.<sup>75</sup> Na falšovanie dokladov využívali maďarské úrady podľa informácií polície aj skutočnosť, že mnohí ľudia žijúci v Maďarsku sa narodili na Slovensku. V ich mene požiadali o zaslanie krstného listu, ktorý im po doručení odobrali. Problém s financovaním agentov počas hospodárskej krízy riešili maďarské orgány ich odosielaním do Československa na dlhé obdobie bez žiadnej materiálnej podpory, opatrených len falošnými dokladmi.<sup>76</sup>

Predmetom špionáže boli okrem vojenských objektov a útvarov aj československé polovojenské spolky. Uskutočňovali predvojenský výcvik a s ich pomocou sa rávalo aj pri mobilizácii. Ich význam narástol najmä v druhej polovici 30. rokov.<sup>77</sup> Spomedzi týchto spolkov vyčnieval Sokol (Československá obec sokolská), ktorý už viackrát poskytol svoje služby Československu, hlavne počas prvých mesiacov jeho existencie. V prostredí spravodajských služieb bol považovaný za lepšie organizovaný a vycvičený, ako napr. podobná organizácia v Maďarsku. Jedným z hlavných dôvodov bol princíp dobrovoľnosti, čím sa odlišoval od Levente. Pre jeho akcieschopnosť sa o spolok Sokol zaujímala aj maďarská spravodajská služba, konkrétne najviac o výcvik (či je aj so zbraňou) a o mená funkcionárov.<sup>78</sup>

Pomerne málo známou kapitolou v dejinách československej spravodajskej služby sú hrozby atentátov. Vedeckej verejnosti sú známe pokusy o vyvolanie chaosu prostredníctvom nastražených výbušnín v Bratislave na sklonku krátkej existencie slovenskej autonómie, ktoré boli dielom nemeckých diverzných skupín. Inak sa atentátmi preslávili skôr rôzne nacionalistické hnutia na Balkáne. Snaha radikalizovať maďarské obyvateľstvo na južnom Slovensku hlavne zo strany maďarských iredentistických spolkov sa vo všeobecnosti nevydarila. Napriek tomu polícia zaregistrovala dva pokusy z 20. rokov 20. storočia. Ústrednú rolu v maďarských plánoch na revíziu zohrávala armáda a vojenské riešenie obnovy Uhorska. Všetky ostatné aktivity od podpory slovenskej iredenty cez propagačnú činnosť až po atentáty predstavovali prípravnú, respektíve okrajovú zložku celej revizionistickej politiky. Keďže zahraničnopolitické okolnosti bránili maďarskej vláde v samostatnej akcii, celá ostatná činnosť bola odsúdená na vyčkávanie a postupom času strácala na intenzite, hlavne po roku 1929. Z hľadiska rozsahu a množstva podporných aktivít vynikali 20. roky, ktoré sa dali prirovnať len k obdobiu krátko pred Viedenskou arbitrážou na sklonku 30. rokov. Dosvedčuje to aj malá vzorka pripravovaných atentátov, ktoré odhalili československé bezpečnostné orgány a v spisoch spravodajskej odbočky máme o nich zmienku, a to napriek tomu, že maďarská spravodajská služba mala na túto činnosť vyhradené jedno celé, tzv. atentátne oddelenie.

<sup>74</sup> MVSР, Štátny archív v Košiciach, f. Spravodajská ústredňa pri Policajnom riaditeľstve v Prahe, odbočka v Košiciach, sign. M-63-98, ZÚS-6-18.

<sup>75</sup> MVSР, Štátny archív v Košiciach, f. Spravodajská ústredňa pri Policajnom riaditeľstve v Prahe, odbočka v Košiciach, sign. ZÚS-6-58.

<sup>76</sup> MVSР, Štátny archív v Košiciach, f. Spravodajská ústredňa pri Policajnom riaditeľstve v Prahe, odbočka v Košiciach, sign. ZÚS-6-27, ZÚS-27-8.

<sup>77</sup> KRIVÁ, ref. 25, s. 184.

<sup>78</sup> MVSР, Štátny archív v Košiciach, f. Spravodajská ústredňa pri Policajnom riaditeľstve v Prahe, odbočka v Košiciach, sign. ZÚS-6-53.

K prvému pokusu zaregistrovanému košickou policajnou spravodajskou službou malo dôjsť v roku 1927. Vtedy mali byť spáchané atentáty na Tomáša G. Masaryka, Edvarda Beneša a niektorých bližšie nešpecifikovaných slovenských politikov. Samotné atentáty mal uskutočniť istý František Maté, šofér v Budapešti, a jeho spolupracovníci na Slovensku, no ich vina sa nepreukázala.<sup>79</sup> Presnejšie kontúry mal mať pokus z roku 1921, o ktorom sa československé spravodajstvo dozvedelo až o desať rokov neskôr vďaka výsluchu bývalého maďarského dôstojníka. Atentát na E. Beneša, ktoré zorganizovalo atentátne oddelenie maďarskej spravodajskej služby, mal byť prevedený na úseku medzi Slancom a Kalšou pred príchodom vlaku zo Slovenského Nového Mesta. Prepadovému oddielu sa napriek inštrukčii a nástrojom od železničiarov z Maďarska nepodarilo rozmontovať koľaje a akcia sa skončila neúspechom.<sup>80</sup>

Z vojenského hľadiska je ešte zaujímavé podrobné sledovanie kreovania a skorého zániku maďarských légii (v materiáloch spravodajskej služby označovaných ako maďarsko-slovenské légie, v slovenskej historiografii ako maďarsko-poľské légie),<sup>81</sup> s ktorým súvisel aj individuálny prechod ich členov cez poľsko-československé hranice po ich rozpustení.<sup>82</sup> Rozsiahlu časť agendy polície tvorilo ofenzívne spravodajstvo týkajúce sa pozorovania pohybu maďarských vojsk a plánovanie vojenského útoku Maďarska proti Československu. V našom príspevku sme sa však chceli primárne zamerať na defenzívnu činnosť polície týkajúcu sa vojenských záležitostí štátu. Pre úplnosť a na objasnenie rozsahu spravodajskej činnosti košickej polície, ktorá sa týkala sledovania protištátnej, a tým pádom pre štát potenciálne nebezpečnej činnosti, uvedieme aj ďalšie oblasti, či skôr objekty policajného sledovania. V súvislosti s načrtnutou ofenzívnou spravodajskou činnosťou spomenieme monitoring politickej situácie v Maďarsku, fungovania a štruktúry bezpečnostných orgánov v Maďarsku, osobitne armády, polície a ich spravodajských služieb, polovojenských organizácií a iredentistických spolkov v Maďarsku, monarchistického hnutia v Maďarsku a Rakúsku, aktivity nemeckej spravodajskej služby, poľskej podpory maďarskej a slovenskej iredenty, aktivity zahraničnej slovenskej iredenty aj činnosti slovenských autonomistických politikov v zahraničí.

Potenciálne nebezpečenstvo pre obranu krajiny podľa policajného spravodajstva predstavovali tiež imigranti usídlení aj na východnom Slovensku. Pochádzali predovšetkým z Ruska<sup>83</sup> a Nemecka. Emigrantov z Nemecka je možné rozdeliť do niekoľkých špecifických skupín, pričom tie najpočetnejšie predstavovali Židia, nemeckí demokrati,

<sup>79</sup> MVSР, Štátny archív v Košiciach, f. Spravodajská ústredňa pri Policajnom riaditeľstve v Prahe, odbočka v Košiciach, sign. M-59-82.

<sup>80</sup> MVSР, Štátny archív v Košiciach, f. Spravodajská ústredňa pri Policajnom riaditeľstve v Prahe, odbočka v Košiciach, sign. ZÚS-25-1.

<sup>81</sup> MVSР, Štátny archív v Košiciach, f. Spravodajská ústredňa pri Policajnom riaditeľstve v Prahe, odbočka v Košiciach, sign. M-59-65.

<sup>82</sup> MVSР, Štátny archív v Košiciach, f. Spravodajská ústredňa pri Policajnom riaditeľstve v Prahe, odbočka v Košiciach, sign. ZÚS-8-1.

<sup>83</sup> HARBULOVÁ, Ľubica. Osobnosti ruskej emigrantskej komunity v medzivojnových Košiciach. In *Annales Historici Presovienses*, 2007, roč. 7, s. 265-271. ISSN 1336-7528. HARBULOVÁ, Ľubica – NACHAJOVÁ, Mária – BABOTOVÁ, Ľubica (Ed.). *Osobnosti ruskej a ukrajinskej emigrácie na východnom Slovensku*. Prešov : Štátna vedecká knižnica v Prešove, 2008, 197 s. ISBN 978-80-85734-74-4. HOPTOVÁ, Luciána. Nikolaj Ivanovič Mazurkevič a jeho pôsobenie na východnom Slovensku. In FRANKOVÁ, Libuša – DOMENOVÁ, Marcela (Eds.). *Spoločnosť a kultúra východného Slovenska (knižná kultúra, udalosti a osobnosti)*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2014, s. 132-140. ISBN 978-80-555-1208-2. [cit. 25. 07. 2016]. Dostupné na internete: <<http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/FrankovaL2>>.

komunisti a aj nacisti utekajúci pred čistkami v straníckom aparáte. Posledná skupina bola najpodozrivejšia, osobitne, ak sa z nej niekto prihlásil do služieb československého spravodajstva.<sup>84</sup> Činnosť Nemecka zameraná proti emigrantom bola buď likvidačného alebo agitačného charakteru. V prvom prípade sa snažili o ich zneškodnenie napr. vylákaním k hranici a únosu,<sup>85</sup> no výhodnejšie bolo presvedčiť emigrantov na spoluprácu, keďže mnohí z nich mali v Nemecku príbuzných. Gestapo sledovalo korešpondenciu emigrantov s rodinami v Nemecku a v prípade naznačenej túžby po návrate využívalo ich príbuzných, či už cez korešpondenciu alebo prostredníctvom ciest do zahraničia, aby im tlmočili ich požiadavky. Za služby mali sľúbený návrat do Nemecka. Preto boli emigranti pozorne sledovaní a pre ich veľký počet aj mnohí, hlavne komunisti, z krajiny vypovedaní, na čo reagovala predovšetkým komunistická tlač v Československu. Proti ich deportáciám sa konali podpisové akcie a protestné letáky v trojjazyčnom vyhotovení boli rozširované po celom Slovensku. Vyššie československé úrady sa snažili nezhoršovať medzinárodnú reputáciu krajiny bežne označovanej za bašta komunizmu v strednej Európe. Tajne však policajným úradom odporúčali, aby nebránili diskrétnemu návratu vypovedaných emigrantov. Mnohí z nich sa preto okamžite vrátili a žili tu ilegálne, no pod dozorom polície.

Emigrantom, predovšetkým komunistom, pomáhal spolok Solidarita, ktorý im hradil bývanie a kúrenie. Stravovali sa v rodinách a mali zakázané sa politicky angažovať. Z ústredia kancelárie Komitétu emigrantov v Prahe boli emigranti upozornení na provokačné listy z Nemecka, ktoré mali povinnosť odovzdať polícii.<sup>86</sup> Spolok Solidarita pre vlastnú potrebu viedol tzv. čierny zoznam podozrivých osôb – emigrantov z Nemecka, ktorý obsahoval 53 mien. Polícii sa podarilo tento zoznam získať. Kým v roku 1937 evidovala polícia v Košiciach 3 až 4 emigrantov, o rok nato bolo v meste a okolí podľa údajov spolku (a v jeho starostlivosti) 14 osôb. Žiaden z nich nebol na spomínanom zozname. Keďže polícia zachytávala ich listy, zistila, že išlo o trockistov, a preto sa im venovala osobitná pozornosť.

Solidarita ochraňovala a skrývala aj niektorých emigrantov, ktorí boli alebo mali byť vyhostení. Aj v týchto prípadoch boli miestne československé úrady na odporúčanie vyšších úradov v Prahe a Bratislave zhovievavé. Podozrenie voči utečencom z Nemecka sa zvyšovalo, ak mali časté návštevy z Nemecka, ak udržiavali kontakty s osobami v Nemecku či s nemeckým konzulom v Košiciach. Československé spravodajstvo vedelo aj o zneužívaní azylu agentmi nemeckej spravodajskej služby. Podľa daných inštrukcií sa v prípade zadržania vydávali za politických utečencov a podľa možností sa mali pokúsiť o vstup do československých spravodajských služieb. S komunizmom sa prelínal aj prípad židovských emigrantov z Nemecka. Tí sa však v Československu mohli oprieť o príbuzných alebo známych a pokúšali sa pri nich aj zamestnať. Do podozrenia sa dostali v prípade, ak sa pohybovali v blízkosti zbrojárskych závodov. V takom prípade, aj keď sa nepreukázalo úmyselné protištátne konanie, boli nútení sa presťahovať.<sup>87</sup> Samotná Židovská obec v Bratislave upozornila<sup>88</sup> štátne úrady na snahu nemeckých tajných služieb

<sup>84</sup> MVSР, Štátny archív v Košiciach, f. Spravodajská ústredňa pri Policajnom riaditeľstve v Prahe, odbočka v Košiciach, sign. Mat-16-67.

<sup>85</sup> MVSР, Štátny archív v Košiciach, f. Spravodajská ústredňa pri Policajnom riaditeľstve v Prahe, odbočka v Košiciach, sign. ZÚS-16-28.

<sup>86</sup> MVSР, Štátny archív v Košiciach, f. Spravodajská ústredňa pri Policajnom riaditeľstve v Prahe, odbočka v Košiciach, sign. ZÚS-16-50.

<sup>87</sup> MVSР, Štátny archív v Košiciach, f. Spravodajská ústredňa pri Policajnom riaditeľstve v Prahe, odbočka v Košiciach, sign. Mat-16-52.

<sup>88</sup> MVSР, Štátny archív v Košiciach, f. Spravodajská ústredňa pri Policajnom riaditeľstve

využiť Židov (emigrantov aj tých, ktorí žili v Nemecku) na špionáž výmenou za rôzne výhody a úľavy.

V príspevku sme sa zamerali na tú časť defenzívnej činnosti, ktorá sa týkala vojenských záležitostí. S obranou krajiny ešte súvisí spravodajská služba polície, ktorá monitorovala činnosť vyhodnotenú ako škodlivú či potenciálne nebezpečnú, no ktorá súvisela s vojenskou stránkou len okrajovo. To viedlo k sledovaniu nálad slovenského a maďarského obyvateľstva na východnom Slovensku, k sledovaniu katolíckej cirkvi, šľachty, členov autonomistických, ale aj podozrivých členov tzv. štátotvorných strán na východnom Slovensku, politických strán menších a komunistov, iredentistickej činnosť jednotlivcov aj spolkov Slovákov, Nemcov a Maďarov, aktivít spolkov, športových klubov a turistických organizácií z Nemecka a Maďarska na východnom Slovensku, povzbudzovania futbalových klubov z Maďarska zo strany domáceho obyvateľstva, protištátnej činnosti potulných rómskych kapiel, artistov a aj slovenských drotárov.

Ochrana vojenských záležitostí Československej republiky predstavovala kombináciu defenzívnej a ofenzívnej zložky spravodajských služieb štátu. Načrtli sme hlavné problémy, s ktorými sa museli štátne úrady vysporiadať. Uvedená agenda patrila medzi priority defenzívnej činnosti košickej policajnej spravodajskej odbočky. Z povahy činnosti spravodajských služieb nie je úplne možné zrekonštruovať detailnú podobu jednotlivých sledovaných prípadov. Našou úlohou bolo priblížiť jej kontúry, povahu a podobu defenzívnych spravodajských aktivít polície na východnom Slovensku s cieľom vytvorenia čo najpresnejšej charakteristiky jednak spravodajskej činnosti polície v Košiciach, jednak protištátnej činnosti zameranej na armádu a vojenskú ochranu krajiny tak, ako bola zachytená v materiáloch spravodajskej odbočky polície v Košiciach.<sup>89</sup>

#### **P. FEDORČÁK: ZWEIGSTELLE DES GEHEIMDIENSTES GEGEN SPIONAGE IN KOŠICE IN DER ZWISCHENKRIEGSZEIT**

Im Vordergrund des vorliegenden Beitrags stehen die Konturen, der Charakter und die Formen von nachrichtendienstlichen Aktivitäten gegen Spionage in der östlichen Slowakei. Zum einen wird der Versuch unternommen, eine möglichst exakte Beschreibung der nachrichtendienstlichen Tätigkeit der Polizei in Košice zu geben, und zum anderen die gegen die Armee und den militärischen Schutz der Tschechoslowakischen Republik gerichteten Aktivitäten anhand der erhaltenen Akten der Zweigstelle des Geheimdienstes gegen die Spionage in Košice darzustellen. Diese Behörde wurde 1923 errichtet. Als Grundlage zu ihrer Entstehung diente das Gesetz zum Schutz der Republik, das im gleichen Jahr verabschiedet worden ist. Aus den vorhandenen Dokumenten geht hervor, dass weder die tschechoslowakische, noch die ungarische Militärabwehr eine zuverlässige Leistung abgegeben haben. Die Gründe dafür lagen u.a. in der durch die Rivalität zwischen den einzelnen Behörden des tschechoslowakischen Nachrichtendienstes verursachte Zersplitterung der Kompetenzen und Aufgaben und die unzureichende Verteilung der Informationen. Trotz einiger Versuche und Verhandlungen konnte die erforderliche Zentralisierung des Nachrichtendienstes bis zur Auflösung der ČSR in 1939 nicht gewährleistet werden können. Der Großteil der gegen die Tschechoslowakei gerichteten Spionageaktivitäten ging bis Anfang der 1930er Jahre von Ungarn aus. Informationen, an denen Ungarn interessiert war, waren unterschiedlich. Sie betrafen hauptsächlich die Organisation und Verteilung der Militärposten, den Personalstand der Armee und der Reservearmee, Durchführungsverordnungen zur Mobilisierung der Armee, den aktuellen Stand der Wehrpflichtigen, die Ausrüstung, die militärischen Festungen und die Rüstungsindustrie.

v Prahe, odbočka v Košiciach, sign. Mat-16-54.

<sup>89</sup> Štúdia vznikla v rámci plnenia grantových úloh VEGA 1/0212/15 *Miesta pamäti Košíc II. (Tudia a dejiny)*.

Im Interesse des Staatsschutzes war es notwendig zu verhindern, dass wichtige Informationen betreffend die Sicherheitsorgane, d.h. die Polizei, Gendarmerie, Militärnachrichtendienst, Grenzwaŕche, Pass- und Zollbehörden durchsickern. Gegenstand der ungarischen Spionage waren auŕ der Militärobjecte und Militärverbände auch die tschechoslowakischen paramilitärischen Vereine. Ein selbstständiges Kapitel bildete die gegen die Tschechoslowakische Republik gerichtete Tätigkeit der Kommunisten, die sich teilweise mit der militärischen Spionage deckte. In diesem Bereich war die sowjetische Spionage involviert, die allerdings vom Umfang und von der Intensität her weit hinter der Spionage Ungarns und auch der deutschen „dritten Reichs“ lag. Die Gegenmaßnahmen der tschechoslowakischen Nachrichtenbehörden beinhalteten die Verwehrung der Einreise von verdächtigen Personen auf das Gebiet der ČSR. Bei der Kontrolle der Einreisenden und der Evidenz der Visa spielte die Polizei zwar nur eine zusätzliche, aber dennoch wichtige Rolle. Ein potenzielles Risiko für die Sicherheit der ČSR stellten vor allem Immigranten insbesondere aus der Sowjetunion und aus Deutschland dar, denn die Migranten aus diesen Ländern waren nicht selten mit ‘besondere Aufgaben’ der Geheimdienste dieser Länder beauftragt.